

NASLOVNICI POD ROB
KAČJI PASTIRJI V PREKMURSKEM UČBENIKU
IMRETA AGUSTIČA:
“PRIRODOPIS S KEPAMI ZA
NÁRODNE ŠOLE”

B. KIAUTA

Murnikova 5, SI-1000 Ljubljana, Slovenija; mbkiauta@gmail.com

Na ta malo znan učbenik za prekmurske osnovne šole (SLIKA 1; reprodukcija na naslovnici) je s svojim diplomskim delom ponovno opozorila Klavdija HOZJAN (2015). Čeprav je kačjim pastirjem posvečenih le nekaj stavkov, predstavlja to delo edino prirodoslovno šolsko knjigo v prekmurščini, zato je prav, da jo na tem mestu uvrstimo med zgodovinsko in jezikovno pomembne slovenske odonatološke tekste.

Kot je omenjeno na strani ii, je bila knjiga Imreta Agustiča *“Prirodopis s kepami za národne šole”* dotiskana v tiskarni “Athenaeum” v Budimpešti leta 1877, izšla pa je pri Društvu Svetega Štefana prav tam, z letnico 1878 (AGUSTIČ, 1878).

Imre Agustič pl. Razdrtovski (tudi Imre/Emerik Agustich in Imre/Mirko Augustič; psevdonim Vas Borona) (SLIKA 2) se je rodil 29. septembra 1837 v Murskih Petrovcih pri Murski Soboti (takrat županija Vas), v družini sodnika Lajoša Agustiča in Julijane roj. Zanaly. Dovršil je 6 razredov gimnazije v Sombotelu (ok. 1848-1854), nakar je več let delal kot gospodarski pristav na raznih fevdalnih veleposestvih v Murski Soboti, Oroszlámosu pri Szegedinu (danes banatsko Arandjelovo) in na Dolnjem Seniku (Alószölnök v Porabju). Okoli leta 1863 je opravil izpit iz stenografije in je 15 let služboval kot stenograf v ogrskem parlamentu v Budimpešti. Umrl je za tuberkulozo, prav tam, 17. julija 1879.

Agustič je bil politik, časnikar, prvi prekmurski publicist, pisatelj in prevajalec iz madžarščine in knjižne slovenščine v prekmurščino. Njegovo najpomembnejše delo je časopis *“Prijatelj”*, ki ga je ustanovil 15. septembra 1875 v Budimpešti in ga urejal in izdajal v prekmurski slovenščini do smrti. Za njegovo biografijo glej ŠLEBINGER (1925) in NARAT (2013) ter npr. ŠEBJANIČ (1987) in STANONIK & BRENK (2008), za podroben prikaz njegovega dela pa BARBARIČ (1985).

SLIKA 2. Imre Agustič, portret s podpisom. – [Domoznanska zbirka – Slikovno gradivo, arhiv Pokrajinske in študijske knjižnice, Murska Sobota].

Po izidu prvih dveh izdaj Erjavčevega *Prirodopisa živalstva* (1864, 1872; gl. KIAUTA, 2016) in učbenikov Idrijčanov Franca Govekarja (1871) in Ivana Lapajneteta (1875) je Agustičev *Prirodopis za narodne [= osnovne] šole* pomemben slovenski originalni prirodopisni učbenik in edini v prekmurščini (vendar z opazno oslombo na takratni knjižni jezik). Tiskan je v gajici, ki so jo začeli uvajati na Slovenskem od leta 1840 dalje, leta 1848 pa je bila uradno priznana (TOPORIŠIČ, 1989).

Drugače kot ERJAVEC (1872), vključuje Agustič v svoj *Prirodopis*, ki je ilustriran s 33 slikam [= "kepami"], deloma istimi kot v Erjavcu, tako živali ("stvári", str. 5-40); kot tudi rastline ("nárustvo", str. 41-53) in rudnine ("kopalinje", str. 53-56). Za živali tako uporablja besedo "stvár", njegovi opisi so pa dosti krajši od Erjavčevih, večkrat kot ne nepopolni. Zanimivo branje ponuja že uvod *Prirodopisa* ("Ovod", str. (3)-4), kjer Agustič zapiše takole:

"Povsédi i kame se koli na našoj zemli zglédnemo, zapázimo najživavnejše življenje. Zemla, zrák i voda je puna z jáko razločnimi stvári. Či se v lepom letnom dnévi po poli, ali gder indri, sprehájamo, čújemo, kak fúčkajo i čvrčkajo pernáti pevci po zráki i po vejaj drevaj; vidimo kak lejčejo pisani metúli z korine na korino, kak šúmijo mûšice, kak lazijo rošči prek poti, kak mravle paščlivo delajo, včéle méd i vosk beréjo, i kak vesélo po trávi šúmi i vrši, tak da bi na vsakoj betvi sedela stvár, štera se svojemi življenji veseli.

Bližávajmo se k potoki. Zvodé kača z blisketécimi očámi nas zavárala, i žaba, štero smo splodili, ščé z velikimi skákami nam odbežati, notri v čistoj i mrzloj vodi pa se vesélo pregánjajo ribice, štere se hitro k bregi bližajo, či tem nemérnim gostom mále krúhšne drobtinice mečemo. Reca pazlivši sem-tam plava, tam na samošnom dvori plodi pes velko vnožino kúr; zmožen kokot se na to razserdi i s svojim močnim glásom spopeva, ka se daleč okoli čúje. Včási njemi odgovárjajo kokotje z najdalešnega mesta.

V bližini začújemo neprestano pokanje i na drevi zapásimo delavno žuno; máli dervár neprehenjano klúka s svojim klünastom klúni na dreva stébli. Z ednim zapásimo počasnoga puža, šteri z velikim trúdom svojo hižico za sebov vláči.

Tak se gible na vse stráni, vsepovséd nájdemo življenje, kamakoli se zglédnemo; kertovinjecke nam kážejo ka so ešče pod zemlov neobtrúdni delavci.

Vsaka stvár nas napeláva več i več znati; radi bi zvedli, kak živé, kákša je njéna lastivnost, jeli je núcliva, ali je škodliva. Što bi mogo poznati vse stvári, štera so po vsej držélaj dalnjega i velikoga sveta? Z etim svetom nas spozna prirodopis.

Za prirodopis se zové ono znanost, poleg štere je mogočno spoznati plemen, toga razločávanje i po rédno razdelenje.

Vse, kaj na sveti živé, je plemen, kakti stvári, náراسi i kopalinje.

Stvári imajo občútenje, od svoje vole se gibjelo i z jestvinov se hránijo; náراسi so brezi občútenja, od svoje vole se nemrejo gibati i z zráka i z zémle se hránijo: kopalinje nema život, odzvúna se povékša z obsédenjom spodobnimi málimi táli. Po etom razločávajosti se tela nature na tri tále razdelijo: stvári, nárustvo i kopalinje."

Za neko učiteljsko konferenco v Celju je pisal Vojko JAGODIČ (1876) v *Učiteljskem tovarišu*: "... *Prirodopis naj se na tej stopnji [osnovne šole] obravnava edino iz stališča koristi in škodljivosti, t.j. vporabljivosti, nikakor pa ne iz stališča znanosti ... Merodajno vodilo naj bi bilo pri izbiranju prirodnin, da se*

stvar, o katerej hočeš govoriti, nahaja pogosto v učenčevem bližnjem okrožju, katero večkrat vidi, kar mu je bolj navadno, kar je bolj domače ... V živalstvu na pr. naj se ne začneja z opicami, ker so navadno v vsakej prirodopisni knjigi na prvem mestu ... Neoziraje se na učene sisteme, prični z domačo govedo, drobnico itd.! ...”.

Agustič Jagodičevemu nasvetu ni sledil in je uporabil v *Prirodopisu* takrat običajni sistem: pregled živali začneja s primati, končuje pa s “črvi” in “mehkužci”, kamor prištevata tudi korale in “močavnike”, t.j. “jako máli, prostimi okej nevidlive stvári”. Morda so s tem mišljeni ciliati, pri Erjavcu “nepravilni sluznjaki, praživalce: močelke”. Rhizopodi so pri Erjavcu posebej omenjeni “korennožci”, Agustič pa jih ne omenja.

Oddelki žuželk imajo naslove: “Rošči” (hrošči), “Metüli” (metulji), “Konjiči” (t.j. kobilice pa tudi “smerček”/škržat, “stenica”, “buha”/bolha, “vüş”/uš in “podgedec”/bramor), “Včéle”(čebele), “Ose”, “Mravlé” (mravlje), “Mühe” (muhe) in “Mrežo krilci”, od katerih omenja “káče pastére” in “enodnévnice”.

Na straneh 37-38 piše o kačjih pastirjih: “*Pri sénécasti potokaj vidimo nagostci letati te tak imenüvane káče pastére. Tej májo 4 oknasta krila z žilicami preprežena, ednáko mrežam. Telo se sveti medínske farbe. Gláva je velka i nosi velike oči. To so zgrablive stvári, štere lovijo mühe i druge ménše stvári.*” To je vse! O ličinkah ni besede, nobena vrsta ni omenjena in tekst ni ilustriran. Erjavčevo ime “*kačji pastir*” piše Agustič kot “*káči pastér*”.

Kljub skromnemu besedilu predstavlja to delo jezikovno pomemben dokument v slovenskem odonatološkem in naravoslovnem slovstvu.

ZAHVALA

Gospod Dejan KAC je ljubeznivo posredoval elektronsko verzijo *Prirodopisa* iz Zbirke raritet Univerzitetne knjižnice Maribor (UKM), gospa Boža JANŽEKOVIC (oba iz UKM) je pomagala z nasveti, dr. Matjaž BEDJANIČ (urednik glasila *Erjavecja*) pa z nekaterimi biografskimi gradivi o avtorju. Slikovno gradivo za pričujoči prispevek je iz Domoznanske zbirke in arhiva Pokrajinske in študijske knjižnice v Murski Soboti prijazno zagotovila gospa dr. Klavdija SEDAR (PiŠK, Murska Sobota). Kot že tolikokrat prej, je gospa Nataša JORDAN (Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana) tudi tokrat pomagala s številnimi bistvenimi informacijami. Vsem iskrena hvala.

LITERATURA

- AGUSTICH, I., 1878. *Prirodopis s kepami za národne šole*. Lástno Družbe Svétoga Števana, Buda-Pešt, ii + 3-58 str.
- BARBARIČ, Š., 1985. Slovenskomadžarski publicist Imre Agustič. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 56(2): 212-221.

- ERJAVEC, F., 1872. *Prirodopis živalstva s podobami za spodnje razrede srednjih šol*. Matica slovenska, Ljubljana vi + 309 str.
- HOZJAN, K., 2015. *Poimenovanje živali v učbeniku Imreta Augustiča "Prirodopis s kepami za narodne šole"*. Diplomsko delo. Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Maribor. xi + 81 str., priloge 1-3 inkl.
- J[AGODIČ], V., 1876. Prirodopis v ljudski šoli. *Učiteljski tovariš* 16(21): 321-323.
- KIAUTA, B., 2016. Kačji pastirji v delih Frana Erjavca (1834-1887), z razpravo o njegovem pogledu na bubo v njih metamorfozi, v luči obeh glavnih hipotez o evoluciji hemimetabolije. *Erjavecia* 31: 1-11.
- NARAT, J., 2013. Agustič plemeniti Razdrtovski, Imre (1837-1879). *Novi slovenski biografski leksikon* 1: 91-93. ZRC SAZU, Ljubljana.
- STANONIK, T. & L. BRENK [ured.], 2008. Augustič, Imre. *Osebnosti. Veliki slovenski biografski leksikon* 1: 24. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- ŠEBJANIČ, F., 1987. Augustič, Imre. *Enciklopedija Slovenije* 1: 131.
- ŠLEBINGER, J., 1925. Agustič plemeniti Razdrtovski, Imre (1837-1879). *Slovenski biografski leksikon* 1: 3. Zadržna gospodarska banka, Ljubljana.
- TOPORIŠIČ, J., 1989. Gajica. *Enciklopedija Slovenije* 3: 175-176.

POROČILO S SKUPŠČINE SLOVENSKEGA ODONATOLOŠKEGA DRUŠTVA 2018

Letno zasedanje članov Slovenskega odonatološkega društva je potekalo v torek 13. marca 2018, ko se je na Oddelku za biologijo Biotehniške fakultete v Ljubljani zbralo 13 članov SOD: Damjan Vinko, Nina Erbida, Maja Babor, Alenka Hren, Alja Pirnat, Klemen Kisovec, Maja Hostnik, Ana Tratnik, Peter Kogovšek, Jaka Snoj, Ali Šalamun, Klemen Koselj in Aleš Tomažič. Miha Kocjan se je udeležil le predavanja. Srečanje smo pričeli z imenovanjem delovnih organov skupščine, ki jo je vodila Nina Erbida kot predsednica, za zapisnikarja smo izbrali Ano Tratnik, kot overovitelja pa Aleša Tomažiča in Majo Babor. Sledilo je predavanje Aleša Tomažiča »*Deve Pohorja*«.

Poročila organov društva za 2017 so potekala po naslednjem vrstnem redu:

- Spomladanski tabor Društva študentov biologije - Ekosistemi Balkana 2017, Črna Gora (Maja Hostnik)
- Delavnica za določanje ličink in levov kačjih pastirjev (Maja Hostnik)
- Mednarodno srečanje odonatologov Balkana – BOOM 2017, Slovenija (Klemen Kisovec)
- Raziskovalni tabor študentov biologije 2017, Predoslje (Ana Tratnik)
- Simpozij »Dragonflies in urban agglomeration - state of knowledge, evaluation and prospects« (GHE 2017) (Ana Tratnik)